

DAGENS FRÅGOR

Inför ett nytt pontifikat

Konklaven efter Pius XII sammanträdde 25 oktober, och efter tolv vöteringar hade man stannat inför kardinal Roncalli. Den nyvalde påven, som antagit namnet Johannes XXIII, är 77 år gammal och har huvudsakligen varit sysselsatt med pastoral och diplomatiska uppgifter, innan han nu kallats att som påve leda kyrkan i en svår internationell situation. Världspressens reaktion har i huvudsak varit gynnsam inför valresultatet, och man har allmänt betecknat valet som gott, ehuru man på vissa håll nog hade väntat, att kardinalkollegiet för första gången på mer än 400 år skulle bryta mot traditionen och välja en icke-italienare till påve. Den nye påvens höga ålder har helt naturligt förväntat många och på skilda håll har Johannes XXIII betecknats som en typisk övergångspåve, en interimspåve, som blivit vald, därför att oenigheten inom kardinalkollegiet varit för stor, för att någon samling skulle kunna ha uppnåtts kring någon yngre kandidat med en mera markerad profil.

Riktigheten i detta resonemang är helt naturligt svår att avgöra, men man kan anta att den katolska kyrkans behov av en vilopaus efter Pius XII:s många och stora reformer varit en synpunkt som spelat in. Vidare kan det tänkas, att man, som fallet var efter Leo XIII:s av yttre framgångar fyllda pontifikat, önskat sig en påve av en mera odelat religiös natur.

Den enda verkligt vägande invänd-

ning som synes ha gjorts mot kardinalernas beslut är, att Johannes XXIII övertar ledningen av kyrkan vid 77 års ålder. Det är en vägande invändning, ty det har ofta och icke utan anledning sagts, att en påves ansvar och arbetsbörda är den största i världen. Knappt har den nye Petri efterföljare blivit vald, innan hela den väldiga uppgiften att leda den katolska kyrkan vilar på hans axlar.

Till sin styrelseform är den katolska kyrkan monarkisk och även om hundratals medhjälpare i högre och lägre grader står vid sitt andliga överhuvuds sida för att hjälpa honom att fullgöra sina plikter, så är det ändå på påven ensam det till sist ankommer att fatta de avgörande besluten. Man har därför till sin uppläggning velat jämföra påvens ställning inom kyrkan med förhållandena i en modern diktaturstat, men därvid förbiset, att den påvliga maktutövningen är minst lika lagbunden och rättsligt traditionsbestämd som inom det västerländska kultursamhället i övrigt. Det är visserligen sant, att påven kan utöva en enväldig makt inom kyrkan, men detta är möjligt endast inom de gränser som är uppdragna av den kristna läran och den kyrkliga traditionen.

Den förnämsta av påvens egenskaper är den, att han är »ofelbar». Det är förmodligen också den, som vållat mest kritik och motsättning till andra kristna bekännelser. Den påvliga »ofelbarheten» betyder dock ej, att påven för sin egen personliga del kan göra anspråk på någon ofelbarhet eller

syndfrihet utan betecknar den katolska kyrkans tro, att när påven uttalar sig som kyrkans överste lärare och ledare i en tros- eller moralfråga, han icke kan föreskriva något, som är felaktigt eller stridande mot den kristna tron.

Det är emellertid föga troligt att Johannes XXIII kommer att få tillfälle att använda sig av sin höga rättighet. Antalet »ofelbara» uttalanden, dogmatiseringar, uppgår under de senaste sexhundra åren endast till sex. Den senaste var 1950, då Pius XII förklarade den gamla traditionen om Jungfru Marie himmelsfärd som troslära.

Det finns emellertid andra uppgifter, som upptar en påves tid. Sålunda innehar påven inte bara den högsta inspekterande och dirigerande makten inom hela kyrkan utan han är tillika högste domare, lagstiftare och slutlig verkställare av kyrkans och av sina egna beslut och domar. Någon appellmöjlighet utöver påven existerar således ej, ty enligt katolsk uppfattning är påvedömet icke ett av människor konstruerat ledarorgan för kyrkan utan helt och hållet skapat av den gudomliga viljans beslut. Påvedömet kan alltså icke av någon mänsklig makt upphävas, ändras eller inskränkas lika litet som någon annan av den katolska lärans trossatser kan förändras.

Påven har vidare den översteprästerliga värdigheten, vilket innebär, att han har avgörande inflytande på alla frågor, som berör kulten, sakramenten, liturgien, helgonkulten och dylikt. Hela det kyrkliga ordensväsendet kontrolleras likaledes av honom och han är den högste ledaren av den kyrkliga förvaltningen även på det civila och ekonomiska området. Slutligen är påven också världslig suverän, därigenom att han härskar över den år 1929 upprättade självständiga Vatikanstaten. Som ett tecken på sin tre-

dubbla värdighet av överstepräst, konung och domare krönes en påve en vecka efter valet med den tredubbla kronan, tiaran, som också tillsammans med Petri korslagda nycklar utgör påvedömet's heraldiska sinnebild.

En påve kan icke avsättas. Däremot står det honom fritt att nedlägga sitt ämbete, om han så skulle önska.

Den arbetsuppgift, som ovan skisserats skulle ganska snart knäcka den starkaste människas arbetsförmåga, om det förhöll sig så, att den katolska kyrkans liv och verksamhet helt och hållet dirigerades av kurian. Detta är emellertid inte förhållandet. Förutom att avgöra rutinfrågor har den påvliga regeringen att fullgöra tvenne stora uppgifter. Den ena av dessa är den inomkyrkliga, medan den andra berör förbindelserna mellan kyrkan och samhället. I det förra fallet fungerar kurian som en »clearingcentral» mellan kyrkans olika delar. Dit inkommer sålunda impulser och tankar, uppslag och idéer av alla de slag från världens fyra hörn. Här underkastas de en omsorgsfull prövning och det, som är särskilt värdefullt kan så genom det påvliga godkännandet spridas till hela kyrkan, medan farliga villoläror eller sekteriska strömningar kan stoppas genom det påvliga ingripandet.

Det allmänna kyrkliga livet med alla dess olika nyanser, dess religiösa och administrativa initiativ, dess sociala uppslag och yttre och inre missionsverksamhet försiggår i kyrkans alla stift med stor frihet och självständighet, men alla viktigare företeelser bringas till den centrala kyrkoledningens kännedom. Johannes XXIII:s uppgift blir sålunda kanske mindre att leda och dirigera än att justera och godkänna, vad som på olika håll sker inom kyrkan. Och för en sådan uppgift kan man väl inte tänka sig en lämpligare påve än den, som till sitt valspråk valt orden: Lydnad och fred.

Bakslag för republikanerna

De amerikanska valen till representanthus och senat, som äger rum mitt under löpande 4-årig presidentperiod, uppfattas med all rätt som en väljarnas betygsättning av administrationens insatser under den gångna 2-årsperioden och en fingervisning inför nästkommande presidentval. Detta gäller trots att dessa val otvivelaktigt i mycket hög grad påverkas av lokala förhållanden och lokala kandidaters dragningskraft. På samma sätt som — utan alla jämförelser i övrigt — kommunalvalen i Sverige fått en klar rikspolitisk anstrykning har också »mellanvalen» i USA alltmåra börjat betraktas som en rikspolitisk temperaturlagning.

Även om det nyligen genomförda representanthus- och senatsvalet i hela världen uppfattats som ett kraftigt underbetyg för republikanska partiet och därmed också för president Eisenhower, är därmed ingalunda sagt, att republikanerna redan på förhand är slagna vid presidentvalet om två år. Den demokratiska framgången — en ökning av majoriteten i senaten från 49-47 till 62-34 och i representanthuset från 235-200 till 282-153 — påminner om Roosevelts stora genombrott år 1932 och de närmast därpå följande demokratiska segervalen. Som synes har emellertid någon omkastning av majoritetssläget inte skett och Eisenhower är således så till vida i samma situation som tidigare, att han även under sina sista två år som president måste försöka komma överens med en kongress, som domineras av ett annat parti än hans eget. Det är emellertid uppenbart att möjligheterna för honom och den republikanska administrationen att resonera sig fram till ur republikanernas synpunkt någorlunda tillfredsställande kompromisser påtagligt försvårats. Med de rela-

tivt knappa marginalerna mellan de bägge partierna som funnits under de senaste perioderna har det bl. a. varit möjligt att utnyttja den inbördes motsättning som alltid har funnits och alltid kommer att finnas i det demokratiska partiet mellan konservativa sydstatsdemokrater och mera liberalt inriktade nordstatsdemokrater. Demokraternas framgångar har denna gång helt naturligt väsentligen ägt rum på andra håll än Södern, där deras dominans ofta är fullständig, och därmed har den liberala flygeln inom det demokratiska partiet kraftigt förstärkts. Det är därför långt ifrån osannolikt att presidenten kommer att få inregistrera en lång rad inte minst ur prestigesympunkt ytterst allvarliga motgångar i den ständigt pågående dragkampen mellan de bägge elementen som enligt konstitutionens fäder skall söka balansera varandra.

Det är uppenbart att den försämrade konjunkturen i USA med ökad arbetslöshet och andra den ekonomiska krisen åtföljande besvärligheter har spelat en avgörande roll, då väljarna så kraftigt har uttalat sig emot det republikanska partiet. Det är visserligen sant, att mellanårsvalen mycket ofta går regimen emot, så t. ex. fick Truman under de bägge sista åren av sin första, kortare presidentperiod regera mot ett av republikanerna dominerat representanthus. Också Eisenhower har haft att utstå denna prövning under hela sin presidentperiod med undantag av de två första åren 1952-1954, eftersom han år 1952, jämte sin egen klara seger, även lyckades dra med sig sitt parti till en knapp övervikt. Den amerikanska s. k. recessionen har utan tvekan varit kännbar för många enskilda amerikaner och dessa har inte tvekat att reagera politiskt. Även om presidenten under valrörelsen med viss rätt ansåg sig kunna peka på både en reduktion av arbetslös-

hetsciffrorna och vissa hoppingivande uppgångstendenser i den allmänna konjunkturen, så var detta helt naturligt inte tillräckligt för att befria republikanerna från den belastning som den ökade arbetslösheten inneburit. Det kan visserligen göras gällande, att den republikanska ekonomiska politiken visat sig ovanligt kallblodig och konsekvent, då den med hänvisning till riskerna för en intern inflation sökt föra en någorlunda återhållsam ekonomisk politik. Det kan dock knappast ha kommit som någon överraskning för partiet att väljarna i gemmen — och särskilt the floating vote — är väsentligt mera intresserade av fast arbete än av fast penningvärde och att valmännen oftast ser problemen på kort sikt.

Även andra frågor av rikspolitisk karaktär har uppenbarligen spelat en viss roll i valrörelsen utan att för den skull dominera så som de ekonomiska problemen har gjort. I vissa stater har relationerna mellan arbetsgivarna och fackföreningarna aktualiserats, särskilt mot bakgrunden av avslöjandena om långtgående missförhållanden inom vissa fackförbund. Republikanerna har anklagat demokraterna för att solidarisera sig med de sämsta dragen i amerikansk fackföreningsrörelse och demokraterna har anklagat republikanerna för att av hänsyn till big business inte ha hanterat dessa ytterst ömtåliga frågor på ett rättvist och konsekvent sätt. Motsättningarna mellan arbetsgivare och arbetstagare har emellertid bara spelat in i vissa stater, där samtidigt med valet ägde rum folkomröstningar om vissa lagförslag syftande till att reglera förhållandena på arbetsmarknaden.

Då Eisenhower 1952 förde republikanerna till makten för första gången på 20 år skedde detta kanske framför allt med krav på en hederlig förvaltning, front mot korrruptionen o. d. Sär-

skilt Truman-administrationen hade i det avseendet försyndat sig åtskilligt och slagordet 1952 »It's time for a change» alluderade speciellt på detta (av Stevenson för övrigt travesterat till »a change is a change is a change»). Mot denna bakgrund har Sherman Adams-affären blivit en belastning för republikanerna i årets valrörelse, då ju denne presidentens personlige assistent och i administrationen ytterst mäktige man nödgades lämna sina befattningar på grund av sitt samröre med tvivelaktiga, med republikanska partiet mer eller mindre nära llerade bidragsgivare.

De utrikespolitiska frågorna har säkerligen bidragit till den kraftiga väljarreaktionen mot Eisenhower-administrationen. Eisenhowers »Peace and Prosperity» hade dels naggats i kanten när det gällde välståndet och dels för många amerikaner fått en något dubiös beviskraft när det gällde fredsviljan. Utrikesminister Dulles' politik i Formosa och Mellersta Östern förefaller inte att ha kunnat räkna med något mera allmänt stöd inom den amerikanska opinionen, och även om freden inte bröts så var den uppenbarligen i fara.

En särskilt intressant aspekt utgjorde valets karaktär av test för en rad olika potentiella presidentvalskandidater inför valen om två år. Inom det republikanska partiet har Nixon under tämligen lång tid framstått som den nästan självklare aspiranten på en nominering. För honom innebar valet, trots att han icke själv kandiderade, ett utomordentligt allvarligt bakslag. Nixon framstod dels som den närmast ansvarige för det republikanska partiets så småningom allt hårdhäntare och våldsammare kritik av demokraterna med tillvitelser för »radicalism and socialism». Med all rätt kan valutslaget tolkas som ett underkännande av hela denna argumentation. I Nixons

hemstat, Californien, där han själv gjorde en mycket aktiv insats, fick republikanerna inregistrera sitt kanske svåraste misslyckande, då denna sedan generationer traditionellt republikanska stat gick dem ur händerna och en demokrat utsågs till guvernör i strid med den kände republikanske exsenatorn Knowland. Inom det republikanska lägret rådde visserligen speciella förhållanden så till vida att Knowland mer eller mindre tvingat den hittillsvarande republikanske guvernören att avgå för att i stället kandidera för den senatsplats som Knowland lämnat. Knowlands uträkning med detta var helt enkelt att efter ett framgångsrikt val till guvernör i Californien intaga en nyckelposition vid det republikanska partikonventet 1960, där Californien jämte staten New York disponerar de största delegationerna. Denna uträkning gick nu helt om intet och för Knowlands del kan man snarast tala om ett politiskt dödsfall. Den ur Nixons synpunkt kanske allvarligaste motgången var dock Nelson D. Rockefeller's sensationella framgång i staten New York, där han genom att föra en allmänt glamourbetonad kampanj av vagt liberal karaktär visade sig utomordentligt attraktiv på de oberoende väljarna och lyckades besegra den väl etablerade demokratiska guvernören Harriman. Rockefeller framträder enligt vad som nu kan bedömas som en av de starkaste republikanska presidentkandidaterna redan på grund av denna sin valseger.

Vad demokraterna beträffar är situationen mera oklar. En rad framträdande demokratiska politiker, bland dem den i Massachusetts omvalde senatorn Kennedy och den i Californien nyvalde guvernören Brown, framstår jämte flera andra som allvarliga aspiranter. För Harrimans del innebär mänskligt att döma nederlaget i New

York, att hans planer på att nomineras till demokraternas presidentkandidat nu måste definitivt skrinläggas.

Den amerikanska Kinapolitiken

Under den gångna hösten har den amerikanska regeringens politik i Fjärran östern utsatts för våldsam och hetlevrad kritik från olika håll i samband med den i slutet av augusti åter uppflammande konflikten om de av Formosatrupper besatta ögrupperna Quemoy och Matsu utanför den kinesiska fastlandskusten. Det är knappast överdrivet att påstå, att utrikesminister Dulles aldrig tidigare under sin ämbets-tid utsatts för så hätska och intensiva angrepp, angrepp som endast delvis kunde förklaras av de då förestående kongressvalen, eftersom de i stor utsträckning riktades djupt inifrån det republikanska partiets egna led.

Alltsedan Koreakriget har Förenta staterna successivt engagerat sig allt kraftigare för försvaret av Formosa och de av Nationalistkina hållna småöarna. Den demokratiska regimens »släpphänthet» gentemot kommunismen i allmänhet och mot det kommunistiska Kina i synnerhet blev efter Maos erövring av det kinesiska fastlandet och framför allt efter Koreakrigets utbrott ett kraftigt argument till förmån för det republikanska partiet vid presidentvalet 1952. Efter republikanernas maktövertagande skärptes också Förenta staternas hållning mot Kommunistkina, och den första krisen om kustöarna 1954-55, som började på samma sätt som höstens, resulterade först i en biståndspakt mellan Förenta staterna och Formosaregimen, vilken dock endast gällde Formosa och Pescadorerna, däremot inte kustöarna. Senare följde dock en

ytterligare åtstramning av Förenta staternas hållning, genom kongressens bemyndigande åt president Eisenhower i januari 1955 att vid behov sätta in amerikanska trupper även till kustöarnas försvar, för det fall ett kommunistiskt angrepp på dessa kunde anses som en förberedelse för ett anfall mot Formosa.

Inför den nya attacken mot kustöarna, som igångsattes endast några dagar efter den sovjetiske regeringschefen Chrusjtjovs besök i Peking i mitten av augusti, fann sig utrikesminister Dulles föranlåten att i en rundskrivelse till de amerikanska beskickningarna utomlands ännu en gång klargöra sin tidigare proklamerade inställning till konflikten mellan Peking och Taipeh. Dulles förklarade, att ett amerikanskt erkännande av den kommunistiska regimen skulle allvarligt försvaga Formosaregimen, demoralisera Förenta staternas övriga asiatiska bundsförvanter och kanske på lång sikt medföra krossandet av den fria världens inflytande i Öst- och Syd-asien. När krisen blev akut i slutet av augusti, skärptes dessa allmänna överväganden genom en rad deklamationer av Eisenhower och Dulles. Sålunda framhölls, att kustöarna var av väsentlig betydelse för Formosa eftersom en tredjedel av Chiang Kai-sheks styrkor var förlagda till Quemoy och att Förenta staterna inte skulle tveka att ingripa till dess försvar, försåvitt nationalisterna visade sig oförmögna att skydda dem och försåvitt ett invasionsförsök mot dem kunde betraktas som förspelet till ett invasionsförsök mot Formosa och Pescadorerna.

Härmed hade situationen inträtt i en ytterligt kritisk fas, särskilt som öarna i Quemoygruppen genom den intensiva artilleribeskjutningen från fastlandet redan blivit praktiskt taget avskurna från sjöförbindelse med Formosa och det efterhand blev uppen-

bart, att den 80 000 man starka garnisonen riskerade att svältas ut, även om intet regelrätt invasionsförsök gjordes från kommunistkinesisk sida. Att helt bryta denna blockad utan ett massivt och beslutsamt anfall mot de kommunistkinesiska ställningarna på fastlandet var omöjligt, och det stod från början klart, att ett sådant anfall för att lyckas måste militärt stödjas genom direkt insats av amerikanska stridskrafter. Samtidigt hade både Pekingregeringen och den amerikanska regeringen så hårt bundit sig vid sina respektive positioner genom sina deklamationer, att en reträtt utan allvarlig prestigeförlust föreföll utesluten på ömse håll. Under några dagar i början av september föreföll ett krig mellan Förenta staterna och Kina med alla de ödesdigra följder det dylikt kunde få på intet sätt osannolikt.

Det var i denna situation, som kritikstormen inom och utom Förenta staterna bröt fram. Kritikerna — dit hörde bl. a. New York Times' utrikespolitiska kommentator James Reston och New York Herald's krönikör Walter Lippman — förklarade, att president Eisenhower och utrikesminister Dulles inte gjort någonting för att hindra Chiang Kai-shek från att sända en tredjedel av sina stridskrafter till kustöarna och att de ignorerat kritiken av Fjärranösternpolitiken medan lugn rådde i Formosasundet och en förnuftig diskussion kunde ha förts. Härigenom, hävdade man, hade administrationen satsat Förenta staternas prestige i en ytterligt sårbar och till yttermera visso fullkomligt värdelös position. Genom det oreserverade stöd den givit Chiang Kai-shek, förklarade man dessutom, hade den helt enkelt av sagt sig makten över Förenta staternas utrikespolitik och överlämnat den i Chiangs händer.

Inför denna våldsamma kritik tvingades president Eisenhower den 11 sep-

tember att i ett uppmärksammat tal deklarerar Förenta staternas beslutssamhet att inte ge vika för våld och att inte acceptera ett »München» i Fjärnan Östern. Det blev så småningom uppenbart för det amerikanska folket, att det eventuellt skulle kunna tvingas ut i ett storkrig på grund av Quemoy, och att det i så fall inte kunde påräkna ringaste stöd av sina allierade i Europa. Redan några dagar tidigare hade emellertid en viss avspänning inträtt, genom Pekingregeringens förklaring den 6 september, att den önskade förhandla. Den följande etappen i krisen kännetecknades för den amerikanska regeringens del av ett fasthållande vid de ursprungliga positionerna, detta utan tvivel för att stärka utgångsläget inför de stundande förhandlingarna. Dessa strävanden motarbetades emellertid effektivt av den häftiga kritiken, och vid en presskonferens den 30 september tvingades Dulles till en ur amerikansk synpunkt ofördelaktig reträtt, då han deklarerade som sin uppfattning, att den nationalistkinesiska uppladdningen på Quemoy varit dårlig och att kustöarna borde utrymmas om eld-upphör kunde åstadkommas i Formosundet på antagbara villkor. Härmed var i själva verket avvecklingen av krisen redan påbörjad, och den 6 oktober tillkännagav Chou En-lai Pekingregeringens avsikt att blåsa eld-upphör vid Quemoy för en tid av sju dagar. Den senare återupptagna eldgivningen har haft sporadisk karaktär och har icke kunnat förta intrycket av att den republikanska administrationens fasta hållning, trots reträtten den 30 september, resulterat i en framgång för den förda politiken.

Anledningen till utrikesminister Dulles' hållning i konflikten får utan tvekan främst anses ha varit den uppenbarligen realistiska uppfattningen att en avvisande hållning gentemot

Chiang Kai-shek skulle ha fått katastrofala konsekvenser bland Förenta staternas övriga allierade i Syd- och Sydostasien. Detta har heller icke motsagts av kritiken, vilken i stället hävdade att Förenta staternas ställning skulle ha varit fördelaktigare, om landet icke tvingats engagera sig på en så uppenbart hopplös punkt som just Quemoy. Nationalistregeringen på Formosa borde ha hållits tillbaka, hette det, och icke tillåtits stationera betydande truppstyrkor på kustöarna.

Ett närmare skärskådande av denna uppfattning torde snarare stärka än försvaga utrikesminister Dulles' ställning. Om, såsom även utrikesministerns kritiker synes medge, stödet åt Formosaregeringen överallt anses som ett kriterium på Förenta staternas vilja att försvara det »fria Asien» mot Kommunistkina, förefaller det rimligt att begära, att Förenta staternas resurser används för att stärka denna regering och inte för att motarbeta den eller hålla den tillbaka. Det är tydligt, att tron på Förenta staternas makt och på dess beslutsamhet att utnyttja den är det enda som i dagens läge hindrar Kinas expansion och dominans i Asien. Vid sidan härav är frågan huruvida det tjänar någonting till att hjälpa Formosaregimen, som ju inte har minsta möjlighet att återvinna kontrollen över den kinesiska kontinenten, av ytterligt ringa betydelse. Det är meningslöst att spekulera över hur mycket fördelaktigare Förenta staternas position skulle ha kunnat vara utan kustöarna — deras existens är ett faktum, och deras förlust skulle sannolikt betyda Chiang Kai-sheks omedelbara fall. Och om Förenta staternas makt och myndighet skall användas företrädesvis för att bekämpa dess egna bundsförvanters politik och deras aspirationer i varje område, där det för ögonblicket ter sig olägligt för Förenta staterna att enga-

gera sig, då kan Förenta staterna först som sist utan vidare avsäga sig rollen som den fria världens ledande nation.

Västtysk levnadsstandard — östtysk ambition

»Hämta in och gå förbi Västtysklands levnadsstandard!» Denna stolta paroll avkunnades på det östtyska, allenarådande Socialistiska enhetspartiets senaste, dvs. 1958 års kongress i Östberlin som ett rättesnöre för »Tyska Demokratiska republikens» näringspolitiska målsättning. Närmare bestämt fastställde de östtyska planekonomisterna också ett datum för målets uppnående: år 1961. Parollen återgår sedan dess monotont i östtysk press och radio.

Deutsches Industrie-Institut i Västtyskland har med anledning av denna östtyska förkunnelse närmare granskat levnadsförhållandena i den tyska sovjetzonen och kort och gott, utifrån saktyngda jämförelser mellan östs och västs ekonomiska såväl standard som beredskap, kommit till den slutsatsen, att den östtyska målsättningen är utopisk. Därmed icke sagt att den saknar ambitiösa drag. Dessa hänger samman med att just levnadsstandarden utgör ett av viskningspropagandans centralämnen. Önskan att få leva bättre, att få det materiellt mera tryggt och anständigt (= »västligt») behärskar genomgående den hårt arbetande befolkningen i Östtyskland.

Industrie-Institut stöder sin tes på kalla fakta. Sovjetzonen halkar efter, jämförd med den västtyska förbundsrepubliken, inom nästan samtliga industrigrupper. Gynnsammare siffror har Östtyskland att uppvisa — detta gäller år 1957 — endast vad angår produktionen av brunkol, kalisalter och motorcyklar; på dessa områden är den östtyska staten Bonnrepubli-

kens överman. Däremot leder — för att blott lämna några talande exempel — Västtyskland klart med 16,4 milj. ton valsstål mot Östtysklands 2,1 milj. ton, med i runt tal 1 miljon personbilar mot endast 36 000 östtyska dito och med 116 000 lastbilar mot endast drygt 15 000 sådana i Östtyskland. Beträffande utvecklingen av den östtyska personbilindustrin kan så tilläggas att antalet bilar enligt planen år 1961 skall nå siffran 68 000; även detta antal stannar då långt under 1957 års i Västtyskland, men skulle ju för all del betyda en vacker framgång jämfört med dagens ganska bedrövlige läge på den östtyska bilmarknaden. Västtyskland producerade år 1957 5,9 milj. radioapparater mot 564 000 i Östtyskland.

Det är svårt att göra jämförelser när det gäller hushållsartiklar, textilier och beklädnad och även för livsmedel och hithörande konsumtion, heter det i institutets rapport. De uppgifter härom som sovjetzonen lämnar tillåter nämligen dess värre inte någon beräkning per capita av befolkningen. Tillkommer så de betydande kvalitetsskillnaderna just på detta område. Den östtyska textilproduktions kvaliteten är fortfarande ganska bedrövlige, eftersom man här allttjämt använder cellul, dvs. surrogatämnen. Att urvalet i den östtyska beklädnadsdetaljhandeln ännu denna dag är mer än bristfälligt, är allom bekant. Ett annat belysande exempel utgör tobaken. Cigarretter sådana som den östtyske rökaren bjuds på skulle varje västtysk rata. I den jämförande listan över 1958 års priser på vanliga hushålls- och förbrukningsartiklar fäster man sig särskilt vid att smör, margarin, kaffe, damstrumpor av perlon, herrskjortor och sänglinne är mycket dyrare i Östtyskland. Ett kilo smör kostar i Västtyskland 6: 85 D-mark, i Östtyskland 10 östmark. Ett par dam-

strumpor av perlon betingar 9: 95 östmark mot 3: 50 västmark, Kaffepriset är svindlande — för svenska förhållanden — i både öst och väst. Men medan östtysken får betala inte mindre än 80 östmark för ett kilo kaffe, nöjer man sig i Västtyskland med 20 D-mark, dvs. 24 sv. kronor. Det relativt höga kaffepriset i Bonnrepubliken — som utgör ett ständigt ämne för missnöje bland »Bundesbürger» och avskräcker den främmande turisten på konditorierna — beror på en mycket hög tull.

Det finns emellertid även en del utgiftsposter av betydande vikt för befolkningen som faktiskt är lägre i Östtyskland. Hit hör hyror, kommunikationer (dvs. trafiktaxor) och hushållskol. Nominallönerna i sovjetzonen ligger emellertid i genomsnitt 10 procent lägre än i Västtyskland, så att levnadskostnaderna på det stora hela taget är väsentligt högre. Det passar in i bilden att — enligt östtyska uppgifter — en arbetarfamilj om 4 personer får spendera 48,7 procent av sina sammanlagda utgifter på livsmedel — motsvarande procenten i Västtyskland stannar vid 39,2. Tydligt är att västtysken har betydligt bättre råd att leva »lyxigt», medan folkbildningen och vissa former av högre, kulturbetonade nöjen mera gynnas av den östtyska prispolitiken. Industrie-Institut uppskattar att totalt levnadskostnaderna i sovjetzonen ligger 30 procent högre än i Västtyskland.

Vissa framgångar för den östtyska industriproduktionen kan på samma gång fastslås och dessa skall förvisso inte förnekas. Den tunga industrin noterar ett kraftigt uppsving, likaså är framgången stor för den kemiska industrin som blivit den viktigaste produktionsgrenen inom hela östblocket. Maskinbyggnadsproduktionen noterar även den vackra framgångar, men den kan fortfarande knappast konkurrera

med den västtyska. Avsaknaden av en bas av industriella råvaror — med undantag för brunkol — tvingar den östtyska staten till omfattande import. Permanent brist på utländska betalningsmedel är orsaken till att det på alla håll och kanter fattas ersättningsdelar, plåt, rör, skruvar, kullager, verktyg, lacker m. fl. ytterst nödvändiga produkter. Vad angår befolkningens försörjning, kan man säga att den relativt blivit bättre jämförd med tidigare år. Men en lång rad livsmedel och förbrukningsartiklar, som helt enkelt är självklara saker för varje västtysk (eller nordbo), är det fortfarande skriande brist på i Östtyskland — till följd av den s. k. socialistiska planekonomin. Fortfarande höjer sig alltså, vilket är sovjetmodell, den tunga industrin skyhögt över konsumtionsindustrin. Forcerar man den förstnämnda, går det för sig att uppnå vissa specialframgångar. Men att uppnå eller till och med gå förbi den västtyska levnadsstandarden inom loppet av de närmaste två, tre åren, det är verklighetsfrämmande propagandansens.

Debatt om atomvapenfrågan

När riksdagen i år fattade beslut om att alternativet Adam skulle utgöra riktpunkten för krigsmaktens utveckling under de närmaste åren, togs frågan om atomvapen icke upp till behandling. Orsaken var uppenbarligen att man ville lösa försvarsfrågan i enighetens tecken och undvika de uppsplitande strider, som kunde väntas i atomvapenfrågan, främst på grund av oenigheten inom regeringspartiet.

Något beslut om atomvapen är alltså i Sverige — i motsats till vad fallet är i t. ex. Schweiz och Frankrike — inte fattat, varken i den ena eller

andra riktningen. En viss forskning har dock fått bedrivas, närmast vid försvarets forskningsanstalt, men denna forskning har, som försvarsministern i sin proposition 1958: 110 framhöll, skett i syfte att »studera olika faktorer som är av betydelse för atomvapnets verkningar samt för att utveckla för skyddet mot atomvapen erforderliga metoder och utrustning.»

Det är dock uppenbart att ett beslut rörande atomvapen inom en inte alltför avlägsen framtid kan behöva fattas. För närvarande kan atomvapen inte köpas. Dessa fakta är bakgrunden till att ÖB i år anmodat försvarets forskningsanstalt att äska medel för att påbörja forskning med sikte på svensk atomtillverkning.

I sitt yttrande över försvarets äskanden av den 3 oktober i år framhåller ÖB särskilt att dessa forskning inte föregriper ett framtida beslut om anskaffning, lika litet som de hindrar, att Sverige längre fram kan ansluta sig till en eventuell internationell överenskommelse om att avbryta all atomvapentillverkning. Ändamålet med dem är att förhindra att dyrbar tid förloras, om riksdagen i framtiden skulle besluta om tillverkning, samt vidare att skaffa ett bättre underlag för ett eventuellt beslut.

Forskningen är ur ekonomisk synpunkt av relativt ringa omfattning — kostnaden är 28 miljoner kronor det första året och de därpå följande cirka 6 miljoner årligen — och ryms helt inom ramen för alternativet Adam.

ÖB har dessutom i sitt yttrande framhållit att den militärtekniska och militärpolitiska utvecklingen tydligt visar, att utvecklingsarbetet på och anskaffningen av kärnvapen utomlands fortsätter med oförminskad takt. Omfattande förberedelser vidtas för att i krig förse eller åtminstone understödja de mindre staterna med atomvapen. Några egentliga framsteg i ar-

betet på att åstadkomma förbud mot användning av kärnvapen har inte gjorts, och eventuella överenskommelser om förbud mot prov kommer endast att få begränsad betydelse eftersom de ej skulle beröra produktion och lagring. Vidare påpekas att på grund av att atomvapen i allt större antal införs i tänkbara motståndares stridskrafter kommer vår relativa motståndsförmåga efterhand att minska.

Allt detta bestyrker slutsatsen i 1957 års ÖB-utredningar att »atomvapen snarast möjligt måste tillföras vårt försvar».

Mot påståendet att svenska atomvapen skulle utgöra ett hot för andra stater invänder ÖB, att detta hot endast gäller den som angriper oss. Atomvapen ökar vår förmåga att försvara oss och minskar därigenom riskerna för angrepp.

Tekniskt är en svensk atomvapentillverkning fullt genomförbar. Prov kan utföras under jorden eller på hög höjd i ödemarker — dock betonas att den sistnämnda typen av prov inte är obetingat nödvändig. De första laddningarna kan färdigställas mot slutet av 1960-talet. Kostnaderna för att framställa dem rör sig om ca 300 miljoner kronor, men i förhållande till sin effekt måste atomvapen ändå bedömas bli billiga.

Vad beträffar de genetiska skadeverkningarna av radioaktivt utfall framhålls att även om Sverige skulle i ett krig behöva använda 100 laddningar av samma styrka som de ursprungliga Japan-bomberna, skulle dessa under rimliga förutsättningar icke åstadkomma mer än en bråkdel av de verkningar som accepteras, då vi använder självlysande urtavlor. Vissa stormakter har vidare provat laddningar, som var mer än 10 gånger starkare än de ovannämnda 100 atomladdningarnas sammanlagda effekt.

Användning av svenska atomvapen medför alltså icke sådana risker, att de bör utgöra hinder för undersökningar, som syftar till att införa dem i krigsmakten.

ÖB:s yttrande har åstadkommit en livlig debatt. Ett stort antal tidningar har, trots att motsatsen framhålls i skrivelsen, fattat ÖB:s framställning som en begäran om ett principiellt ställningstagande. Debatten har härigenom kommit att föras på två plan: dels har man diskuterat lämpligheten av att sätta igång forskning, och dels huruvida vi är mogna att fatta ett beslut om eller i riktning mot atomvapenanskaffning, och vidare har man granskat de synpunkter på atomvapen som ÖB framlagt.

Den borgerliga pressen har i regel stött ÖB:s begäran, liksom man instämt i hans synpunkter. Riskerna med en tidsförlust framhålls. På många håll utsåges det bestämt, att vi måste förbereda egen tillverkning som konsekvens av vår alliansfrihet. Protester har vidare hörts mot att forskningen »censureras». Folkpartiet har tillsatt en särskild studiegrupp för att studera såväl frågan om forskning som atomvapenfrågan.

Inom regeringspartiet skiftar åsikterna. På många håll är man dock irriterad över att ÖB kommit tillbaka så snart efter riksdagens uttalande i ämnet. På sina håll oroar man sig, även i sådana tidningar som tidigare ställt sig positiva till tanken på svenska atomvapen, för att detta är ett försök att på smygvägar införa atomvapen. Det framhålls att något ställningstagande i frågan inte lär vara att vänta förrän den särskilda studiegrupp, som partiledningen beslutade i samband med SSU-konferensen, har slutfört sitt arbete.

Upplivade av den kritik som riktats mot ÖB, har AMSA, studiegruppen mot svensk atombomb, gått till aktion. Man

har hållit ett opinionsmöte på Borgarskolan och bedriver även via ABF en verksamhet i form av studiecirkel runt. Till dess medlöpare, som tidigare huvudsakligen återfunnits i kommunistpressen, har även Aftonbladet sällat sig.

Nytt material tillfördes debatten, då utrikesministern i FN höll ett tal i atomfrågan, och även berörde ÖB:s framställning. Detta tal har tolkats på olika sätt. Här hemma har man på flera håll ansett att hr Undéns tal — liksom en tidigare artikel i Stockholms-Tidningen — betydde att regeringen avsåg att säga ett bestämt nej till ÖB. Men på andra håll såväl inom som utomlands, har man i stället tytt talet så att utrikesministern för medlemmarna i den s. k. Atomklubben ville framhålla, att det var risk för att de små nationerna började att skaffa egna atomvapen, om de stora dröjde med att i första hand komma överens om ett stopp för proven. Det var ett absolut stopp för provsprängningar som herr Undén främst förordade.

»Sverige kan tillverka atomvapen, men vill inte», så uppfattar New York Times situationen.

Frågan är måhända inte så mycket vad Sverige vill, som vad Sverige måste!

Stillestånd på jordbruksfronten

På det treårsavtal, som träffades våren 1956 mellan statsmakterna och jordbrukets organisationer, återstår ännu 10 månader. Redan från starten var avtalet föremål för livliga debatter och det betraktades särskilt bland jordbrukarna med en viss misstro. Det innebär ju i väsentliga avseenden en ny giv för jordbrukspolitiken med klart syfte att åstadkomma en friare utbildning och därigenom en snabbare

anpassning av produktionen efter marknadsläget.

Systemet medför både chanser och risker för jordbruket, men dessa dämpas genom prisgränser för alla viktigare produkter samt genom ett par spärregler, 5- och 6-procentreglerna. Den förra innebär att både importavgifter och prisgränser skall höjas med 5 procent, då konsumentprisindex exklusive bostadskostnader stigit med 5 procent från utgångsläget den 1 september 1956. Efter ytterligare 5 procents stegring i indextalet utlöses den omigen. Enligt 6-procentregeln skall importavgifterna justeras på sådant sätt, att producentpriserna återförs till mittprisnivåerna om det s. k. producentprisindex under en på visst sätt bestämd tid legat minst 6 indexenheter under utgångsläget vid prisavtalets början. Därvid gäller dock det förbehållet att importavgifterna endast undantagsvis får höjas över 25 procent av importvärdet för resp. varor.

I förarbetena till avtalet hade angivits att systemet förutsatte en viss stabilitet i priserna för jordbruksprodukter på den internationella marknaden. Den genomsnittliga nominella prisnivån på denna marknad kan också sägas ha varit ganska stabil under större delen av avtalstiden. Däremot har penningvärdeförsämringen fortgått och ledde efter jämnt ett år till utlösning av 5-procentregeln, i september 1957. Jordbruksnämnden höjde importavgifter och prisgränser i motsvarande mån och ingen reagerade, trots att 25-procentgränsen för importavgifterna överskreds i ett par fall. Denna begränsning var nämligen inte kopplad till 5- utan till 6-procentregeln. Det bör observeras, att den omedelbara effekten av 5-procentregelns utlösning blev ganska obetydlig, föga mer än en procents höjning av prisnivån. Regeln får emellertid efterverk-

ningar varje gång marknadsläget tillåter ett utnyttjande av det ökade utrymmet under övre prisgränsen, och detta har varit fallet upprepade gånger efter utlösningstillfället.

Den andra spärregeln, 6-procentregeln, betraktades från jordbrukets håll som ett ganska effektivt skydd mot långvarigt, allmänt prisfall på jordbruksprodukter. Den ovannämnda begränsningen av importavgifterna uppfattades från det hållet inte som en absolut regel — det hette ju i avtalet att den undantagsvis kunde genombrutas, och den var för övrigt redan från början överskriden för socker, fabrikspotatis och torrmjök. När 6-procentregeln hotade att utlösa redan i september 1958 och förhandlingar påbörjades om dess tolkning, visade det sig emellertid, att LO:s representant i jordbruksnämnden ville tillmätta 25-procentbegränsningen bra nära absolut giltighet. Med hans tolkning fanns det över huvud taget inte utrymme för större prishöjningar än 25 å 30 milj. kronor. Enligt jordbrukets representanter däremot borde 6-procentregeln även vid en mycket moderat tolkning ge omkring 210 milj. kr.

Det visade sig ganska snart att man inte kunde enas om avtalets tolkning och att Kungl. Maj:ts proposition och riksdagens uttalanden i ärendet inte heller gav någon vägledning i tolkningsfrågan. Man övergick då till att söka andra hållpunkter för bedömning av vad jordbruket borde tillföras. En gemensam beredning av experter utförde vissa beräkningar av jordbrukets kostnadsökningar under de gångna två åren, om man helt bortsåg från arbetskostnader, och kom efter en beräkningsgrund till ett årsbelopp av 137 milj. kr., efter en annan till 117 milj. kr. Från jordbrukets sida accepterades aldrig denna princip. Dess förhandlare fasthöll vid sin tolkning av 6-procentregeln, men för-

klarade att man givetvis måste ta hänsyn till vilka prishöjningar, som vore marknadsmässigt möjliga. De uppskattades till ett belopp av storleksordningen 120 miljoner.

Stor blev förvåningen och harmen på jordbrukarsidan, när nämnden efter kontakt med regeringen framlade ett klart underbud, och förhandlingarna blev de fakto brutna, men nämnden återkom efter några dagar med ett rimligare erbjudande, och överläggningarna återupptogs. Efter preliminär uppgörelse den 21 oktober godtogs förslaget — dock inte utan långvarig diskussion — av Lantbruksförbundets och RLF:s styrelser den 22 oktober. Det innebär i korthet följande:

	Milj. kr
1. Tilläggsbetalning med 4 öre pr kg för fullgod brödsäd av 1958 års skörd (införselavgift höjd 2 öre)	24
2. Tilläggsbetalning med 6 öre per kg för leverans av oljefrö av 1958 års skörd	7
3. Höjning av införselavgift på kött med i genomsnitt 20 öre per kg	23
4. Höjning av införselavgift på ägg med 10 öre per kg	6
5. Höjning av införselavgift för matpotatis med 2 öre per kg	11,5
6. Prishöjning på smör	16,5
7. Tillskott ur statskassan av 12 milj. till Svenska Mejeriernas Riksför- enings prisregleringskassa	12
Summa	100

Därtill kommer ett behållande av nu utgående subvention på inom landet försålt smör med 50 öre per kg t. o. m. 31 augusti 1959 samt fortsatt prisrabatter på smör till allmänna inrättningar m. m.

Det till helår omräknade värdet av alla dessa åtgärder torde för producenternas del kunna uppskattas till cirka

150 milj. kr., dock under förutsättning att importavgiftshöjningarna verkligen medför en motsvarande höjning av den inhemska prisnivån samt att smörprishöjningen får en relativt obetydlig inverkan på försäljningen. Det sistnämnda antagandet förefaller synnerligen ovisst, eftersom prishöjningen periodvis måste bli betydligt större än den genomsnittliga höjningen under tiden fram till 1 september 1959, som beräknats till 25 öre per kg. Vill jordbruket behålla den från margarinet återerövrade marknaden, måste nog yttersta försiktighet iaktas med smörpriset, så mycket mer som margarinpriset hela tiden hålles konstant på nuvarande nivå.

Eftersom kostnaderna för både brödsädes- och oljefröprisernas höjning kan täckas ur clearingkassor, blir prishöjningarnas effekt på konsumentprisindex obetydlig och kan näppeligen tas till intäkt för kompensationskrav från löntagarnas sida. Vad man här har åstadkommit är emellertid bara ett tillfälligt stillestånd på jordbruksfronten. Snart börjar förhandlingarna om det helt nya prisavtal, som skall gälla efter 1 september 1959. Att döma av nyligen publicerade räkenskapsresultat kommer jordbruket att kunna ställa högst betydande krav på inkomstförbättringar och därvid åberopa 1947 års riksdagsbeslut om inkomstlikställighet mellan brukare av välskötta slättbygdsjordbruk om 10–20 ha åker och industriarbetare i de båda lägsta dyrorterna. Jordbruksministern däremot har redan förebådat att han anser en justering av målsättningen för jordbrukspolitiken nödvändig. Förutsättningarna för en uppgörelse utan häftiga meningsbrytningar och kanske rent av stridsåtgärder från jordbrukets sida förefaller inte särdeles ljusa.